

EMIL ISAC – LITERARY INNOVATOR EVEN SINCE THE BEGINNINGS

Violeta-Luminița Șipoș

PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: Emil Isac is an authentic Transylvanian poet, an active member of many literary societies, Theatre Inspector and an editor for many literary newspapers and magazines of that time. He wrote poetry, poems in prose and theatre. He played a very important role in Transylvania (Ardeal) poetry and not only, he was a journalist who became a real expert in the creation of public opinion who transmits his ideas at that time to the members of society, sharing a real part of his life experience. The son of dr. Aurel Isac, the famous member of „Memorandum” movement, who studied in Vienna where he knew Mihai Eminescu, Emil Isac continued the family tradition and he fought for the national Romanian's rights.

Keywords: poetry, modernism, symbolism, innovator, militant spirit.

Trăind într-o vreme nu tocmai propice afirmării în literatură, deoarece majoritatea literaților se loveau de barierele oficialităților care-i împingeau la obișnuitul compromis, Emil Isac a ales calea care desigur contravenea standardelor „legale” creându-și drum în literatură „doar cu arma talentului și a încrederii sale statornice în triumful idealurilor înaintate ale umanității”¹. Trebuie precizat că Emil Isac renunță la canoanele poezilor clasici care și-au făcut ucenicia literară în Germania și Austro-Ungaria și ne întâmpină cu o poetică nouă pledând pentru o poezie modernă. Versul lui Emil Isac nu este supus regulilor gândite și regândite de dinainte, nu au o idee centrală sau un sentiment aparte. Versul lui se oprește brusc când nu te aștepti și se repetă acolo unde crede că este cazul pentru a da o notă aparte culorii epocii. Emil Isac își ia libertatea de a fi nepăsător la tendințele literaturii vremii și evadează din spațiul tradiționalist devenind un modern desăvârșit. Format de școala franceză, Emil Isac cunoaște, datorită acestei influențe sensul real al libertății, lucru care îl face superior celorlalți poeți ardeleni. El vrea altceva și are curajul să o recunoască cu fermitate, întorcându-se în țară cu o perspectivă modernă. Opera lui Emil Isac e greu de prins într-o formulă literară sigură. Se pot identifica mai multe direcții în mișcarea literară a artistului, mai multe trăsături cu caracter mai general, dar doar o singură formulă estetică care să-l definească în totalitate, e greu de găsit. Emil Isac a fost prins într-o epocă așezată la confluența dintre mai multe curente literare, el așezându-se în tabăra moderniştilor și a simboiștilor, dar și la interferența altor școli și orientări literare. Vrea ca omenirea să meargă pe calea progresului. Poeziile sale sunt aservite simțului realist pe care le-a combinat cu un spirit critic pe măsură. Posesor al unui cumul de „impresii și senzații moderne”, poetul se diferențiază de ceilalți poeți ai vremii și lovește în epigonii eminescieni care au ajuns în faza de sterilitate și dulcegărie, a căror versuri trădau artificialitatea. Poetica lui Emil Isac are un conținut viu tocmai prin faptul că poetul s-a identificat cu întregul popor și a scris despre durerile acestuia. Emil Isac nu se complace să facă descrieri pastelate, nici nu cântă în lirica sa propriile lui dureri și nici nu folosește subiecte vagi și interpretabile. El spune direct ceea ce are de spus și răspunde cu promptitudine la problemele vieții, limbajul lui este dinamic și sugestiv. Nicăieri în lirica sa nu-l găsim să ocolească adevărul. Pentru el poezia nu este un mijloc de delectare pentru că nu este timp de așa ceva, vremurile nu o permit. Pentru el poezia este un mijloc de comunicare cu oamenii, un mijloc prin care ia atitudine și acționează în

¹ Leon Baconsky – *Marginalii. Critice și istorico-literare*, Editura pentru Literatură, 1968, p. 296.

consecință. Crezul său conține tensiunea acelor vremuri, el este poetul-cetățean care se implică activ în problemele oamenilor.

S-a izolat de oficialitățile literare care erau aservite oficialităților politice și a trăit în mijlocul problemelor reale cu care se confrunta mult iubitul său Ardeal. A urât lumea politicianilor și l-a numit pe politicianul contemporan „fudul ca o capră”, însă leneș să muncească și „sprinten în minciuni”. Atacând lumea rău alcătuită în care era nevoit să trăiască, aceasta, la rândul ei, nu putea să-i fie decât ostilă poetului. Strigătele lui de durere și de revoltă aruncă masca purtată de oficialități, arătându-i adevărata urâtenie, e firesc prin urmare ca această poziție a sa să atragă după sine refuzul, acesta este marginalizat și nu i se acordă importanța cuvenită. Emil Isac reprezintă un exemplu pentru îndrumarea pe care a încercat să o dea literaturii noastre de la începutul secolului al XX-lea.

Emil Isac poartă marca unei personalități vii și neliniștite, manifestând respect și simpatie pentru „mulțime”, pentru oamenii obișnuți, poporul de rând cu care vine în contact. E de reținut că Emil Isac nu și-a cântat propriile dureri, poezia lui este una socială. Prezintă atât în poezie, poeme în proză, teatru, cât mai ales în articole suferințele poporului român care era exploatat și care trăia în mizeria cea mai cumplită. Emil Isac își dă seama de pericolul la care sunt supuși atât orășenii, cât și țăranii, vede pericolul deznaționalizării și pericolul de a ajunge la starea cea mai jalnică, cea de proletariat. Este un înaintemergător, un pregătitor al marilor bătălii și atrage atenția asupra acestui fapt.

Nefiind în acord cu orientarea vremii, animozități și dușmăanii au existat încă de la debutul literar. A fost criticat dur, de la acuzații de tip – lipsă de crez literar, până la lipsă de originalitate sau talent literar. Unii nu s-au sfiit chiar să-l acuze de lipsa cunoașterii limbii române. A trecut prin toate filtrele criticii literare, mereu în căutare de nou și noutate, progres și cultură. Nu s-a sfiit să atace vechile rânduieli care erau mult prea depășite și care deformau realitatea ardeleană, o puneau într-o lumină improprie, doar ca să arate bine pe hârtie. Emil Isac și-a îndreptat atenția spre realitățile ardelenesti ale timpului, problemele sociale și naționale, care nu erau așa cum le prezentau apărătorii tradiționaliști. El s-a oprit asupra celor năpăstuiți, a căror viață era grea, și-a îndreptat atenția asupra „copiilor flămânzi”, a moșilor care veneau la Cluj, unde îi întâmpina o sărăcie și mai mare, asupra muncitorilor care lucrau în fabricile care-i ucideau, a țăranilor care trăiau în mizeria și sărăcia cea mai cruntă. Emil Isac a văzut în aceștia niște chinuți ai sorții. A fost atacat pentru aceste aspecte descrise, și nu doar că nu i s-au recunoscut meritele literare, a fost ignorat de critica vremii care bătea încă câmpiile mioritice și care era orbită de idealitate și estetism clasic, iar când i se acorda atenție, nu de puține ori s-a lovit de o critică răutăcioasă. Întreaga sa operă literară, fie că e vorba de poezie, poeme în proză, teatru sau articole, a slujit climatului literar ardelenesc, care la acea vreme se afla într-o situație extrem de delicată și a reprezentat pentru românii ardeleni o adevărată binefacere. A fost un cutezător care a militat pentru afirmarea și triumful cauzei naționale și sociale a românilor ardeleni. A ales calea incomodă, a negării lumii și a ideilor vechi. Revoluționar modernist, a luptat împotriva tradiționalismului pe care-l vedea anchilozant și vinovat de situația tragică a poporului, pentru că acesta favoriza și promova ura dintre popoare. A experimentat toate noutățile vremii și a încercat, chiar și tangențial, să intre în toate problemele vremii. Acest aspect pune în lumină efortul lui susținut de a ajuta la progresul literaturii române, opera sa însumând o întreagă și complexă problematică estetică social-politică. A contribuit la înnoirea climatului literar prin disprețul față de șabloane și formule arbitrare. Sfera de interes a autorului s-a îndreptat spre lumea citadină, înscrierea poeziei sale la tradiția locală, prin aderarea la „o doină nouă”, conformă realităților prezente. Tot nouă e și viziunea poetului asupra vieții țărănești, văzând în lucrătorul pământului un rob care trudește doar pentru alții, în timp ce, tot cei care muncesc mor de foame. Călătoriile prin țările Europei apusene i-au dezvăluit realități covârșitoare, privește la patria lăsată în urmă și este torturat de mizeria de acasă. Are conștiința datoriei față de poporul său și face

angajamentul de a lupta pentru neamul românesc atât cât poate, ca să-l scoată din întunecime. Nu urmează moda vremii, de a se lăsa condus de spiritul de turmă și nici de ritmul marșurilor, ci vine cu o „doină nouă” în care abundă pulsațiile sufletești cele mai nobile. Poetul visează la o lume nouă, cântă cele mai nobile idealuri umanitare, într-o vreme când era un adevărat act de curaj să afirmi ceea ce afirmase el. A privit spre un viitor mai bun deși era închis în închisoarea în care era aruncat întreg Ardealul. În tot acest timp, din România se auzeau tot mai multe voci care pledau pentru înnoirea climatului literar.

Încă de la începuturile literare poetul s-a aflat în dezacord cu societatea timpului său, iar pe măsură ce banul a pus stăpânire pe realitatea umană, între poet și ordinea socială s-a făcut o prăpastie tot mai mare, lucru văzut și la scriitorii simbolști. Aceștia se despart de realitatea instituită și își întorc privirea spre suferințele celor oropsiți de soartă. Ecolul celor năpăstuiți îmbracă haina visului reformator. Problema socială a timpului o reprezenta dezacordul dintre poet și ordinea instituită de domnia banului. Așa cum era de așteptat, peisagistica liricii ardelenesti nu putea fi dominată de alte chestiuni decât de cele naționale și sociale. Dacă Aron Cotruș și Octavian Goga au apelat în lirica lor la tonul profetic, Emil Isac a adoptat o lirică în care accentul s-a pus pe senzația de apăsare și neliniște duse până la extreme.

Găsim în poeziile sale un limbaj tradițional local împletit cu simplitatea atât de clasică a poetului. Cu primul volum de versuri aduce un suflu nou liricii care, de data aceasta, era axată pe tablouri terifiante din orașul industrial. Nefiind în acord cu orientarea vremii, spune pe nume realităților dureroase și are curajul de a aborda tema citadină, străină până atunci liricii ardelenene. Fiind nevoit să trăiască într-o lume animată în cea mai mare măsură doar de interese economice, unde „lucurile sfinte” nu-și prea găseau înțelesul din cauza uzurii a celor mai elementare noțiuni etice și unde, adevărata spiritualitate era înlocuită cu contrafăcutul, Emil Isac a luat apărarea eticului și a emis cele mai arzătoare teorii despre valorile umane. Excelent portretist moral, arta sa e făcută prin crearea unei tehnici de observație psihologică rafinată. Neobositul pelerin nu poate suporta situațiile tragice în care se află Ardealul. Își manifestă antipatia pentru stilul fabricat, este mereu căutătorul unei imagini autentice, dezaprobă artificii și caută arta nedichisită. Privește și analizează atent problemele mari cu care se confrunta Ardealul, România, dar și Europa, însă atenția lui este ațintită în special „spre un nou Ardeal”². Rămâne închis în problemele societății românești asupra cărora își concentrează întreaga atenție și luptă să răstoarne vechile mentalități care țineau poporul în sărăcie, boală și neștiință. Bineînțeles, această perspectivă, răsfrântă de idealism este menită să trezească, prin puterea versurilor sale somnul letargic în care se aflau românii transilvăneni. Prin spiritul său militant social și cultural, a luptat, întreaga viață pentru eliberarea socială și națională a românilor transilvăneni, pentru nou și pentru tot ceea ce însemna progres pentru poporul român. Cu o sensibilitate venită dinlăuntrul trecutului său, cu înaintași care au luptat pentru aceleași idealuri pe care le-a urmat și poetul, Emil Isac este un eon, o conștiință lirică profundă. A trăit într-o perioadă istorică plină de convulsii sociale și politice, două războaie mondiale, s-a implicat activ pentru Unirea de la 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia. În acest climat plin de sensibilități, cântecul lui este o adevărată decolare sonoră și sub această lumină scoate în relief o caricatură, decorul lui e impregnat de o lume rău alcătuită, de multe ori cu tente naturaliste. Poetul, intrat într-o zonă ideatică pură, privește omenirea adoptând o viziune profetică. Problema trebuie privită în zona ei autohtonă, poetul nu se detașează de realitate, personajele sale sunt tragice, iar tonul lui este patetic, revendicativ.

Debutul literar al lui Emil Isac datează de la vârsta de șaisprezece ani când, revista maghiară „Ellenzék” din Cluj (nr. 203), îi publică, în 1902, un articol despre Vasile Alecsandri intitulat *Alecsandri Vazul – A legnagyobb román költő élete es munkái*, în

² Emil Isac, *Spre un nou Ardeal*, în „Avântul”, I, nr. 17, 21 noiembrie 1919.

traducere Vasile Alecsandri – *Viața și opera celui mai mare poet român* urmând, ca un an mai târziu, să îi apară două *Cântece* în ziarul „Kolozsvári Friss Ujság”, traduse din românește și semnate Emisac. Colaborează la revista lui Iosif Vulcan („Familia”, XXIX 1903, nr. 42, 2/15 noiembrie, p. 498.) cu poezia *La umbra plopilor*, care însumează influențe din Mihai Eminescu, George Coșbuc sau Octavian Goga, într-o manieră forțată și artificială. Începuturile liricii poetului stau la polul opus simbolismului și postsimbolismului, poetul fiind sămănătorist. De asemenea se observă și influența lui Heine sau Edgar Allan Poe. Influența morbidă și dulceagă a lui Emil Isac putea veni direct, prin mediul cultural în care s-a format ca poet, dar și indirect, prin intermediul liricii maghiare din perioada în care s-a format și prietenul lui, Ady Endre. Nici influența franceză nu poate fi neglijată sau contestată, iar ca dovadă în acest sens, stau mărturiile poetului de a-și urma studiile în Franța și de a deveni poet francez. Orientarea franceză era, la acea vreme, destul de neobișnuită în Transilvania. Avem așadar, pe poetul Emil Isac, fiul memorandistului Aurel Isac, crescut și educat în școala clasică rigidă, abandonându-se întru totul atmosferei boeme a Parisului. În 1910 poetul se destăinuie: „Sunt feciorul lui Asmodeu [...]. Și n-am cărți de rugăciune în scrin. Cărțile sufletului și sângelui meu sunt ale lui Baudelaire, Verlaine, Wilde”³. Dintr-o altă mărturisire a autorului aflăm că primele poezii ale poetului au fost scrise „când latinește, când franțuzește și arareori românește – căci pentru mine această limbă îmi părea <<inferioară>>. Atunci, cu 15 ani, idealul meu era clasicul Horațiu, Racine, și clasicul de clocot și lumesc: Shakespeare”⁴.

Începuturile poetice ale lui Emil Isac stau sub semnul romantismului minor care era la modă în lirica ardeleană a epocii, dar și a modernismului de ultimă oră. Însuși poetul mărturisește că producția sa literară era, la acea vreme „rezultatul unor simple exerciții juvenile”⁵. Emil Isac afirmă că a părăsit terenul nesiguranțelor și a căutării vocii care să-l particularizeze odată cu anul 1910 când a început să publice în „Noua revistă română” și „Vieța nouă”. Dacă înainte de primul război mondial poezia lui Emil Isac interesa istoria literară doar sub raportul experiențelor sau al intențiilor, după, mai ales în perioada interbelică devine interesantă și sub aspect al valorii literar-artistice. Emil Isac depășește simbolismul, atingând expresionismul. Folosește tehnica liniilor și a culorilor ferme în opoziții violente contrastante. De o parte se situează lumea fastuoasă (contesa cu scaunul de argint, lăutele roșii, parcul, crinii), iar de cealaltă o lume chinată de plânsul amar al suferinței, un plâns care nu-și găsește alinarea și nici soluția salvatoare în această realitate străină de conștiință și etică. Lirica debutului e marcată de iubirea lipsită de noroc, tinerețea „nesenină” și visul fericirii neîmplinite, ducându-și astfel gândul spre „noaptea neființei”. Mormântul dorește să-i fie, tot într-un cadru romantic, la margine de drum, sub adierea veșnică a umbrei plopilor. Urmează apoi *Moartă* (nr. 3/1904), *Despărțire*, *Noaptea*, poezii a căror valoare nu depășesc cu nimic lirica minoră a momentului. *Cântecele* sale poartă amprenta liricii simboliste și postsimboliste franceze. Numeroasele *Cântece* în care și-a încercat pana, evidențiază o modalitate de manifestare embrionară, importantă mai mult ca valoare documentară decât ca valoare literară.

Tot acum publică în „Familia” poemul în proză *Întâiul vers*, nr. 19, 9/22 mai, p. 217-218. Participă ca delegat-reporter din partea revistei „Familia” și al ziarului „Gazeta Transilvaniei” la serbările cu ocazia împlinirii a 450 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, apoi publică în „Familia” articolul *Voivodul Ștefan*, XI, /1904, nr. 29, 18/31 iulie, p. 344. În 1905 publică sub pseudonimul I. Casu în diferite reviste și ziare „Drapelul”, „Tribuna”,

³ Emil Isac, *Asmodeu*, în „Vieța nouă”, VI (1910), nr. 14, p. 294.

⁴ Fondul Emil Isac, Biblioteca Județeană „Octavian Goga”, Colecții speciale, Dosar 12, Seria: Manuscrise, Subseria: Scrieri – Proză, p. 33-35.

⁵ Emil Isac, *Literatura pură*, ms aflat la Biblioteca Județeană „Octavian Goga” din Cluj-Napoca, Colecții speciale, Fondul Emil Isac, seria manuscrise.

„Gazeta Transilvaniei”, „Gazeta de duminică”. Publică în revista „Familia” traduceri de Oscar Wilde. În 1907 scrie poezii pline de admirație și simpatie față de țărani: *Boierul român, Așteptare* sau *Arde*. Nici poeziile publicate între anii 1904 și 1907 în „Familia”, „Lupta”, „Gazeta Transilvaniei”, „Drapelul”, „Tribuna” sau „Gazeta de duminică” nu aduc înnoiri în lirica lui Emil Isac, el rămânând în continuare sub influența eminescianismului și în căutarea unei voci lirice proprii. Un exemplu în acest sens este poezia *Din cartea dorului*, publicată în „Gazeta Transilvaniei”, LXVII (1904), nr. 134:

„Ai venit zâmbind spre mine
Și cântai ca totdeauna –
Iar în valurile line
Își vărsa văpaia luna!”

Publică la „Sămănătorul” lui Nicolae Iorga și Ovid Densusianu, în 1904, sub pseudonimul Ștefan Dumbravă⁶. De asemenea îi apare în „Sămănătorul”, nr. 2 din 1904 poezia *La nunță...*, care este de fapt o romanță de genul celor care erau la modă, care nu întrece cu nimic lirica vremii, așa cum afirmă și Eronim Precup în teza sa de doctorat, „în genul celor care făceau cândva înconjurul mahalalelor”⁷. Versurile sunt marcate de latura lacrimogenă a timpului, lirica este una afectată:

„Și eu am fost la nunta ei –
O Doamne rău m-ai condamnat!
M-ai dus să văd cum altuia
Pe veci iubire i-a jurat!

Dar fost-a jurământul drept
Și la altar ea n-a mințit?
De ce atunci a lăcrimat
Când ochii plânși nu i-a zărit?”

Poema *Grănicerul* este un elogiu adus gloriei străbune, având tentă juvenilă, dar și lacrimogenă, în sensul că poetul se întreabă unde a dispărut vitejia strămoșească:

„Flăcău-și șterge fața
Cu mâna lui de fier
În pieptu-i poartă iarnă
Și-n ochi el poartă ger...

...Deodat’ erumpe-n lacrimi,
Gonit de-un dor nebun:
<<Ah, unde-i strălucirea
Viteazului străbun?>>”⁸

Căutător al unei voci lirice care să-l particularizeze de lirica vremii, poetul se adresează propriei lire în *Către liră*. Poetul e înclinat spre filosofare și adoptă poza decepționistă care era la modă la acea vreme, nediferențindu-se cu nimic de vocea vremii și neanunțând prin nimic pe poetul de mai târziu. Emil Isac caută o direcție cultural-literară nouă, conformă ideilor pe care le promova în literatură. S-a pus în slujba acestei misiuni de înnoire și modernizare a culturii și literaturii epocii și a militat pentru intelectualizarea și rafinarea artei. Chiar dacă unele forme și formule incipiente și unele chiar ulterioare au fost împrumutate pentru un timp, acestea au dat totuși direcție literaturii vremii. Perpetua căutare de autenticitate, din păcate nu a fost dusă la finalizare însă niciodată, poetul axându-se pe mai

⁶ Dumbrava este numele comunei bunicilor poetului din partea mamei (familia Roșescu).

⁷ Eronim Precup, *Opera lui Emil Isac – studiu critic* –, Teză de doctorat, conducător științific: prof. dr. doc. Iosif Pervain, 1974, p. 15.

⁸ Emil Isac, *Grănicerul*, în „Familia”, LX (1904), nr. 28, p. 325.

multe coordonate deodată. Acest lucru este un neajuns explicabil totuși, prin faptul că a vrut tot timpul să experimenteze noul, a dat direcții moderne și s-a implicat în toate problemele vremii, lucru rar întâlnit la poeții contemporani. Era și firesc să se și abată, neastâmpărul specific lui l-a pus mereu în acord cu suflul vremii și l-a făcut să caute tot ceea ce ținea de progres și noutate. A refuzat eticheta de simbolist într-o vreme când noutatea era chiar simbolismul și a pus accent pe senzație în poezie acționând astfel pentru înnoirea artei. Se poate observa tendința spre moralism a poetului, se folosește de această „convenție” exprimându-și impresiile personale, realizând modele după o concepție proprie, pe care o exprimă în cele mai diferite modalități.

Se impune astfel o înviorare tematică în care nu putem să nu observăm preocuparea poetului pentru contrastele izbitoare și atmosfera epocii, preocupări care dau structuri sociale și psihologice prin raportare neconținută la istorie. Emil Isac poate fi privit în calitate de cerber neadormit, viteaz și iscusit, gata să strivească în orice moment oligarhia austro-ungară. În încercarea sa de reconstituire istorică a începutului de veac 20, poetul plânge „plânsul tuturor”. Versurile scrise la debut, dar nepublicate în volum, aparțin perioadei de germinare. Sunt versuri care par stângace, uneori chiar și sub raportul normelor literare, cu abateri de la normele gramaticale învățate în școală, dar versurile sunt străbătute de o vibrație melodică de artă, lucru care nu se întâmplă în versurile atâtor poeți care au scris într-o limbă mult prea corectă. Regulile țin de rațiune, de spiritul limbii, în timp ce poezia este cu totul altceva. Acest lucru a fost neînțeles de unii critici literari care l-au întâmpinat cu aviditate refuțată sau cu negare absolută. Desigur, impresia de „neglijență”, a stârnit tot felul de discuții nefavorabile poetului. La o privire mult mai atentă, aceasta demonstrează altceva, poetul s-a plivit și săpat singur în împrejurări politice vitrege și și-a servit cu cinste neamul.

Climatul literar ardelean al vremii se situa sub influența ideilor sămănătoriste, idei care își pun amprenta și asupra gândirii poetului. Acesta debutează cu un nivel valoric destul de scăzut datorită epigonismului de care nu s-a putut detașa la începuturile sale literare, poate și din cauza vârstei mult prea tinere (16 ani). A căzut și el în groapa de lup a obsesiei versurilor și a imaginilor eminesciene care i-a urmărit pe mulți poeți ai vremii. Sentimentele poetice sunt confecționate după moda timpului. Îl găsim căzut în deznădejdi sumbre, disperat, gata să jertfească tot pentru fericirea de o clipă:

„În suflet geme iadul; pe buze-mi fierbe dorul,
În trup îmi arde pofta, sălbatecul-amorul;
Mi-aș vinde veșnicia pe-un tremur de iubire
Și nimeni nu-i în juru-mi, sunt frânt de părăsire.
Un ochi nu-mi mai zâmbește, un fior nu mă mai cheamă,
La patul suferinții nu mă veghează mamă.
Și umbrele vin pline de taină să mă bată
Și pacea din morminte mă-nvăluie ciudată”⁹.

Altădată adoptă postura de damnat, lucru văzut și în poezia *Spleen*:

„Toți se sărută, toți se răsfată,
Eu sunt judecat la neviață.

Să văd fericirea altuia,
Și să văd jalea mea”, deziluzia din *Nava vieții*, singurătatea din *Clopotele liniștei...*, sau întinericul din *Cantate*. Dacă încercările tinereții au fost dominate de note romanțioase și accente naturaliste, la maturitate cântecul iubirii se transformă în confesiune intimă și chemare șoptită.

Volumul de poezii cu care a debutat *Poezii. Impresii și senzații moderne* în 1908 la Cluj demonstrează nu numai un talent, ci și o voce originală în lirica noastră la acea vreme.

⁹ Emil Isac, *Pe îngânatul dimineții*, în „Familia”, LX (1906), nr. 35.

Deși au fost puține comentarii critice la acea vreme și multe nu tocmai favorabile poetului, de-a lungul timpului s-a dovedit că opera lui este una mult mai durabilă și totodată și însemnată pentru literatura română. Cotidianul din Budapesta „Lupta” îi închină un comentariu pe două foiletoane consecutive fapt care arată ecoul care l-au avut „impresiile” și „senzațiile” moderne în rândul cititorilor. Viziunii romantice a *Buchetierei* lui Alecsandri i se pune în paralel viziunea realistă a *Florilor* lui Emil Isac.

Știm cu toții că Emil Isac a iubit enorm oamenii și nu a ținut cont de faptul că aceștia erau bogați, săraci, români sau maghiari, pentru poet a contat valoarea morală, creștină. Toată viața Emil Isac a apărat valorile morale ale semenilor săi, a îndurat ostilitatea, dar a continuat să fie alături de românii ardeleni. A trăit respectând acele legi ancestrale moștenite de la strămoșii săi, a vrut ca lumea să fie mai bună, să fie curată și să aibă toate cele necesare traiului. Suflet blajin, dornic de pace și bună înțelegere, Emil Isac a știut să fie și virulent, în ciuda firii sale, a criticat dur pe cei care asupreau poporul român, pe cei vinovați de suferințele, neajunsurile, mizeria și boala în care se zbăteau românii. Ori de câte ori simțea că libertatea românilor ardeleni este pecetluită de șovinii unguri, sufletul și inima poetului se schimbau radical, în ciuda firii sale. Atunci se producea o ruptură în realitatea legilor cunoscute firii sufletești a poetului, devenea acuzator, ataca virulent clasa dominatoare. Niciodată însă, nu a confundat poporul maghiar, cu politicienii șovini, popor pe care l-a admirat și care suferea și el aceeași mizerie, la fel ca și poporul român. Pe când era inspector al teatrelor în Ardeal, Emil Isac atrage atenția asupra acestui aspect și cere demnitare. Având un raționament sănătos, Emil Isac a fost incompatibil cu realitatea autentică promovată de incultii și proștii reacționarismului este, cum l-a numit Mihai Beniuc „cavaler fără frică și fără prihană al cauzei păcii între popoare”¹⁰.

Volumul *Impresii și senzații moderne* a generat în acea vreme o dispută aprinsă, în care s-au angajat un număr foarte mare de voci. Emil Isac publică articolul *Chestiunea modernismului* în care atacă șabloanele după care se ghida literatura vremii și afirmă „căci trebuie să treacă orbia sufletească, trebuie să vie adevăratele talente, scriitorii care creează și nu cari reproduc, trebuie să se consolideze intelectualismul ardelean, care nu cere dascălia rea a dascălilor bătrâni din cafenelele Bucureștilor”¹¹. Emil Isac își mărturisea intenția de a îndruma scrisul ardelean pe alte direcții decât cele fixate de „dascălii și preoții, diletanții aceștia cari blamează de-atâtea secole intelectualismul ardelean”¹², direcții noi, moderne, care să fie conforme cu realitatea ardeleană. Se declară încă de la începutul articolului modern și consideră gazetarii ardeleni „antitalente îngrozitoare” pentru că urmează „terorismul sălbatec și porunca de-a scrie după același calapod”¹³. Totuși nu contestă, și apreciază rolul preoților care au promovat cultura, comentează volumul lui Ion Agârbiceanu *Din viața preoțească* și spune că preoțimea „are cel mai mare rol în conducerea intelectuală a neamului românesc”¹⁴. Deși pare că Emil Isac contestă rolul preoților ardeleni, lucrurile nu stau tocmai așa, și nici nu se contrazice, așa cum am fi tentați să credem, poetul face distincție între cei care îngrădesc progresul literaturii și cei care au luptat pentru progresul ei și pentru popor.

În articolul *Simbolismul român* Emil Isac afirmă că simbolismul este „poezia intelectuală a unui popor – poezia aristocratică, poezia independentă de fluctuațiile societății,

¹⁰ Gheorghe Dăncuș, *Muzeul memorial Emil Isac*, Cluj, Sfatul Popular al Regiunii Cluj, Extras din „Probleme de muzeografie”, 1958, p. 30.

¹¹ Emil Isac, *Chestiunea modernismului*, în „Lupta, IV (1910), nr. 134, 1/14 august, p. 1-2.

¹² Apud Emil Isac în „Bartha Miklós-utca”, în Ilarie Chendi, în *Viața literară – Un „vrea curent” >> modernist. – Propagandă artificială – Răspuns la adresa: Bartha Miklós – utca, Kolozsvár*, în „Tribuna”, XIV (1910), nr. 156, 7 august, p. 1-2.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Emil Isac, *Ion Agârbiceanu: Din viața preoțească*, (1916, „Sămănătorul”, Arad, p. 85), în „Gazeta Transilvaniei”, LXXIX (1916), nr. 165, 1/15 august, p. 1-2.

căci poezia simbolistă exprimă cele mai fine senzații ale spiritului omenesc”¹⁵. În articolul *Ardealul demagog* armele și le îndreaptă împotriva sămănătorismului școlii lui Iorga: „școala imorală a D-lui Iorga et comp., școala aceasta speculantă și năbădăioasă [care] nu produce, dar dă rămă toate altarele – școala aceasta reacționară își are reprezentanții ei nenorociți în Transilvania”¹⁶, și care, din a cărei cauză, cultura română „nu este decât un eflux de blestemuri naționale [...], un teren de manifestație pentru toți neputincioșii [...] care se amțeșc cu vorbe goale și cântă mereu *Deșteaptă-te române!*”¹⁷. De asemenea își îndreaptă săgețile împotriva tuturor apărătorilor tradiției și spune că numai demagogia națională a „făcut apostol din Iorga, poet din Goga, prozator din Agârbiceanu, Sandu Aldea pictor din Smighelschi”¹⁸. Se războiește și cu Goga sau Agârbiceanu: „Versuri stereotipe, anoste, ciumurluitoare de banale ale d-lui Goga nu se mai citesc – și în zadar sunt toate sforțările de-a <<lansa în public>> romanele somnoroase ale lui Agârbiceanu – publicul nu mai citește suferințele lui Moș Toader”¹⁹. În sceneta-parodie *Cocoșul roșu, galben și albastru* Emil Isac se războiește cu Victor Eftimiu, un alt scriitor care avea succes la public și își arată disprețul față de logică și morală.

Toate aceste împotriviri sămănătorismului sunt reacțiile dorinței poetului de a epada și de a șoca publicul. Se văd de asemenea intențiile de frondă ale poetului, „dă-mi băiete, dă-mi absint. Sunt decadent. Sunt decadent.”²⁰, sau în altă parte șochează prin afirmații ca: „Sunt locuitor al cafenelelor, dorm la cocote și cânt bacchanidele în zorii zilelor”²¹.

Adepii noului își expuneau propriile convingeri și idei despre artă prin intermediul cenaclurilor literare, a revistelor, sperând să stârnească interesul publicului pentru noua orientare. În sprijinul volumului de debut a lui Emil Isac îl găsim pe Sever Dan care și-a exprimat disprețul pentru șabloanele vremii și apreciază formulele arbitrare care dau particularitate volumului. Ioan de Lemény îl consideră pe Emil Isac, prin volumul său de debut, chiar inițiatorul curentului „modern”.

Au existat însă și voci care nu erau de acord cu ideile moderniste ale lui Emil Isac, cu acele „impresii moderne” care i-a iritat pe apărătorii tradiționalismului. Nume ca Dionisie Stoica, Ilarie Chendi sau Gh. Curpăn stau de pază tradiționalismului și atacă volumul de debut lovind în orientarea literară pe care Emil Isac a propus-o. Dionisie Stoica spunea că modernismul reprezintă „o imitație fără vlagă, care nu-și are publicul pricepător și astfel nici darul de a-și câștiga aderenți”²². Ilarie Chendi afirma că modernismul „e o buruiiană străină la noi, violează atmosfera idilică de la noi, unde sufletul e feciorelnic”²³ și-l sfătuiește pe autor să renunțe la intențiile sale. Spune despre tânărul Emil Isac că e doar „un diletant simpatic, cuprins de farmecul a tot ce a văzut nou și original în străinătate”²⁴. Gh. Curpăn adoptă poziția șovină afirmând că poetul „nu este decât un stângaci imitator naiv al literaturii decadente maghiare”²⁵, tocmai în aprecierea anului 1908, an în care poetul revoluționar Ady Endre, cunoscut prieten al lui Emil Isac și al poporului român a făcut un apel la înfrățirea popoarelor în poezia *Cântecul iacobinului maghiar*: „De ce din mii de frânte doruri/ Nu crește-o uriașă vrere?! Când slavă, ungară sau valahă/ Durerea-i, vai, tot o durere.// [...] Când ne vom strânge

¹⁵ Emil Isac, *Simbolismul român*, „Noua revistă română”, XV (1914), nr. 7 (19 ianuarie), p. 102.

¹⁶ Emil Isac, *Ardealul demagog*, „Vieța nouă”, VII (1911), nr. 9, p. 169.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Emil Isac, *Ilarie Chendi*, „Luceafărul”, XII (1913), nr. 23, p. 762.

¹⁹ *Ibidem*, p. 763.

²⁰ Emil Isac, *La Paște, la 1913, în Cluj, într-o cafenea*, în „Rampa”, II, 1913, nr. 468 (26 aprilie), p. 1.

²¹ Emil Isac, *Unui popă*, în „Rampa”, II (1913), nr. 515 (14 iunie), p. 1.

²² Dionisie Stoica, *Modernismul nu e de noi – Poeziile d-lui Emil Isac*, în „Gazeta de duminică”, VI (1909), nr. 11 (15 martie), p. 2-4.

²³ Ilarie Chendi, *Un <<vrea curent>> modernist [...]*, în „Tribuna”, XIV (1910), nr. 156, 7 august, p. 2.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Gh. Curpăn, *Anul literar în Ardeal*, Arad, în „Tribuna”, an XIII, nr. 1, 1909.

laolaltă./ Maghiari și nemaghiari, dar frați?/ Când răsuna-va glasul nostru/ Al celor frânți și împilați?”²⁶ Aceste reacții sunt de fapt dovada clară a lipsei de simț artistic și adevăr, respectiv apărarea cu ultimele forțe a tradiționalismului falsificator, inflexibilitatea la tendințele moderniste și limitarea doar la respectarea canoanelor, a regulilor și mentalităților mult prea învechite și depășite istoric.

S-a afirmat, în mod total nejustificat și fraudulos, că poezia lui Emil Isac nu are originalitate și că este doar o poză. Versurile volumului de debut, cele ale *Impresiilor și senzațiilor moderne* stau, într-o oarecare măsură, sub influența poeziei lui George Coșbuc. Nu trebuie să ometem faptul că diferențele sunt totuși mari și nici faptul că Emil Isac este, la fel ca și Coșbuc, un spirit luptător pentru poporul român din care a făcut parte. Spre deosebire de acesta, Emil Isac prezintă, cu o notă simbolistă profundă, imaginea unui univers închis, întunecat, atins de o boală căreia poetul nu-i dă niciun nume, boală care trăiește într-o letargie continuă, crepusculară. Imaginea poeziei lui nu e cea luminoasă cu care am fost obișnuiți la „poetul țărânimii noastre”. La Isac predomină decepția, literatura lui e o reacție la condițiile date de realitate, poezia lui nu e o poză teatrală, așa cum unii critici literari, din lipsă de bunăvoință sau superficialitate au considerat-o, poezia sa e un suspin continuu, sincer, o luptă neîntreruptă împotriva guvernanților vinovați de sărăcia și suferințele injuste pe care poporul român trebuia să le îndure, fără putința de a se apăra sau împotrivi. Poziția lui ideologică nu acordă sprijin moral burgheziei sau valorilor capitaliste, ci ideologia lui este una progresistă, punând accent pe social, pe durerea nedisimulată a muncitorimii. Poetul nu stă de partea celor care promovau idei conservatoare și reacționare, care circulau, la acea vreme în literatură, el trece într-o altă dimensiune a lirismului, având o atitudine antișovină și, în final, chiar antisămănătoristă. Unghiul din care privește suferința umană e similar celui privit și de prietenul lui Ady Endre, volumul de debut conținând o poezie socială și națională neînțeleasă de taberele opuse ale criticii literare, atât a celor tradiționaliști, cât și a celor moderniști.

O vreme oscilează între sămănătorism și simbolism, lucru pentru care a fost acuzat de critica literară de lipsă de crez estetic. Oscilația aceasta e departe de nesiguranța terenului literar al poetului. Însuși el neagă necesitatea unei discipline estetice. În 1914, poetul mărturisea că adevăratul artist nu trebuie să se lase disciplinat de vreo școală literară sau doctrină estetică, considerând disciplina ca fiind un „semn de lașitate pentru că egalează și nivelează toate slăbiciunile și virtuțile”²⁷, toate trăirile sufletești.

Emil Isac cultivă și poemul în proză, urmând aceeași direcție poetică întâlnită și în lirica sa. Această specie a fost cultivată încă din epoca romantismului, dar a ajuns la apogeu în simbolism. Inițiatorii poemului în proză au fost Maurice de Guérin și Aloysius Bertrand, urmași de Baudelaire care a fost urmat de simboलिști, de la Rimband și Lautréamont la Gustave Kahn și Mallarmé. La noi, poemul în proză se leagă de numele lui Alexandru Macedonsky, autor al atâtor inițiative literare. Emil Isac, interesat mereu de tot ceea ce era nou și altfel în literatură, nu putea să treacă pe lângă el poemul în proză și să nu-l fi încercat. Ispitit și el, de astfel de experiențe, își numește uneori poemele în proză „poezii în proză”, iar modelul pe care îl urmează este Oscar Wilde.

Emil Isac este simbolist pentru tangențele pe care le însușește cu această orientare. Tot aici se încadrează mai ales ca publicist, a adoptat o atitudine de frondeur și s-a războit neîncetat cu tradiționalismul sămănătorist-poporanist, pe care-l vedea anchilozant și falsificator. A militat în favoarea orientării atenției spre Franța și spre civilizația Europei de Vest.

Emil Isac creează cu volumul *Impresiilor* cartografierea Ardealului începutului de secol XX, este semnalul de alarmă pentru o umanitate pe care o vrea renăscută și emancipată spiritual. Toate acestea fac din el un poet modern în adevăratul sens al cuvântului. Nimeni

²⁶ Ady Endre, *Poeme*, în românește de Eugen Jebeleanu, ESPLA, 1955, p. 61.

²⁷ Eronim Precup, *Op. cit.*, p. 43.

până la el nu a cântat în acest mod Ardealul. Emil Isac nu creează o lume a reprezentărilor imaginate, el este cercetătorul care inventariază realitatea contemporană lui intrând astfel în istoria timpului. Poetul vrea restabilirea valorilor umane, vrea o lume bună în care să nu mai vadă muncitorii murind de frig, foame, vrea ca acei copii să doarmă și să nu se trezească pentru a merge la muncă, vrea ca lumea să-și recapete valorile normale și firești. Poetul nu trăiește și nici nu vrea să trăiască într-un spațiu protector, el se amestecă în mulțime, identificându-se cu ea, este alături de ea, împotriva dușmanului de clasă, care nu este nimeni altul decât exploatorul, cel care nu are memoria trecutului și este lipsit de identitate. Întreaga sa activitate poetică, și nu numai, a fost condusă de sentimentul de umanitate. A fost un adevărat luptător al celor mai înalte idealuri. A militat toată viața pentru libertatea și demnitatea umană, poezia sa devenind astfel focul sacru care-l face să trăiască mereu viu în inimile noastre. Glasul lui, eliberat de clișeele poeziei clasice, ne oferă nouă cititorilor o cunoaștere reală a realităților Clujului începutului de secol XX. Valoarea poeziilor sale crește cu atât mai mult, cu cât poetul nu a acordat teren meditației sau pastelurilor, ci s-a axat pe problemele reale ale vremii, făcându-se purtătorul de cuvânt al idealurilor semenilor săi. În tot acest regim dictatorial în care a fost nevoit să trăiască, a rămas toată viața un democrat și un modern desăvârșit.

BIBLIOGRAPHY

Fondul Emil Isac, Biblioteca Județeană „Octavian Goga”, Cluj-Napoca, Colecții speciale.

BACONSKY, Leon, *Marginalii. Critice și istorico-literare*, Editura pentru Literatură, 1968.

CHENDI, Ilarie, în *Viața literară – Un „vrea curent” modernist. – Propagandă artificială – Răspuns la adresa: Bartha Miklós – utcza, Kolozsvár*, în „Tribuna”, XIV (1910), nr. 156, 7 august, p. 1-2.

CURPĂN, Gh., *Anul literar în Ardeal*, Arad, în „Tribuna”, an XIII, nr. 1, 1909.

DĂNCUȘ, Gheorghe, *Muzeul memorial Emil Isac*, Cluj, Sfatul Popular al Regiunii Cluj, Extras din „Probleme de muzeografie”, 1958.

ENDRE, Ady, *Poeme*, în românește de Eugen Jebeleanu, ESPLA, 1955.

ISAC, Emil, *La umbra plopilor*, în „Familia”, XXIX 1903, nr. 42, 2/15 noiembrie, p. 498.

ISAC, Emil, *Grănicerul*, în „Familia”, LX (1904), nr. 28, p. 325.

ISAC, Emil, *Pe îngânatul dimineții*, în „Familia”, LX (1906), nr. 35.

ISAC, Emil, *Asmodeu*, în „Vieța nouă”, VI (1910), nr. 14 (1 august), p. 294-295.

ISAC, Emil, *Chestiunea modernismului*, în „Lupta”, IV (1910), nr. 134, 1/14 august, p. 1-2.

ISAC, Emil, *Ardealul demagog*, „Vieța nouă”, VII (1911), nr. 9, p. 169

ISAC, Emil, *Ilarie Chendi*, „Luceafărul”, XII (1913), nr. 23, p. 762.

ISAC, Emil, *La Paște, la 1913, în Cluj, într-o cafea*, în „Rampa”, II, 1913, nr. 468 (26 aprilie), p. 1.

ISAC, Emil, *Unui popă*, în „Rampa”, II (1913), nr. 515 (14 iunie), p. 1.

ISAC, Emil, *Simbolismul român*, „Noua revistă română”, XV (1914), nr. 7 (19 ianuarie), p. 102.

ISAC, Emil, *Cărți: Ion Agârbiceanu: Din viața preoțească*, (1916, „Sămănătorul”, Arad, p. 85), în „Gazeta Transilvaniei”, LXXIX (1916), nr. 165 (1/15 august), p. 1-2.

ISAC, Emil, *Spre un nou Ardeal*, în „Avântul”, I, nr. 17, 21 noiembrie 1919.

PRECUP, Eronim, *Opera lui Emil Isac – studiu critic* –, Teză de doctorat, conducător științific: prof. dr. doc. Iosif Pervain, 1974.

I.Boldea, C. Sigmirean, D.-M.Buda

THE CHALLENGES OF COMMUNICATION. Contexts and Strategies in the World of Globalism

STOICA, Dionisie, *Modernismul nu e de noi – Poeziile d-lui Emil Isac*, în „Gazeta de duminică”, VI (1909), nr. 11 (15 martie), p. 2-4.